

МУЗИКА. ЕСТЕТИКА

УДК 784.9.071.2

DOI: 10.37026/2520-6427-2020-103-3-178-181

Ірина ДУБРОВІНА,

кандидат педагогічних наук,
науковий співробітник Національної бібліотеки України
імені В. Вернадського,
доцент кафедри педагогіки та психології вищої школи
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ

Антон КАРМАЗІН,

член Національної спілки композиторів України,
старший науковий співробітник Музею театрального,
музичного та кіномистецтва України, м. Київ

ІДЕЇ ПОШИРЕННЯ ВОКАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І. С. КОЗЛОВСЬКОГО У МИСТЕЦЬКІЙ ПРАКТИЦІ

У статті розглядаються творча й педагогічна складові мистецької постаті І. С. Козловського. Висвітлено роль його теоретичних знань і практичних умінь у професійній діяльності. Окреслено педагогічні принципи, які видатний співак і педагог використовував у навчальному процесі в мар'янівських школах. Схарактеризовано систему видатного співака щодо охорони дитячого голосу під час виконання вокальних вправ, що допомагають поєднати та співвіднести емоційно-психологічні особливості та технічні можливості дітей. Особливу увагу зацентовано на необхідності формування національної свідомості учнів, наданню важливого значення хоровому співу в закладах освіти.

Ключові слова: вокальна педагогіка, культурологічні погляди І. Козловського, музичне мистецтво, педагогічні підходи.

В статье рассматриваются творческая и педагогическая составляющие художественной личности И. С. Козловского. Освещена роль его теоретических знаний и практических умений в профессиональной деятельности. Определены педагогические принципы, которые выдающийся певец и педагог использовал в учебном процессе в мариановских школах. Охарактеризована система выдающегося певца по охране детского голоса при исполнении вокальных упражнений, которые помогают совместить и соотносить эмоционально-психологические особенности и технические возможности детей.

Особое внимание акцентировано на необходимости формирования национального сознания учащихся, предоставлению особого значения хоровому пению в учебных заведениях.

Ключевые слова: вокальная педагогика, культурологические взгляды И. Козловского, музыкальное искусство, педагогические принципы.

The article deals with the creative and pedagogical components of the artistic figure of I. S. Kozlovsky. The role of theoretical knowledge and practical skills in the professional work of a teacher-singer is highlighted. The pedagogical principles used by the teacher in the educational process in Maryanivka schools are outlined. It is emphasized that in the educational process of singing Ivan Kozlovsky was taken into account the system of protection of child's voice during vocal exercises, which help to combine and correlate emotional and psychological features and technical capabilities of young singers. Emphasis is placed on the need to form the national consciousness of students by giving particular importance to choral singing in educational institutions, which is associated with the national traditions of the Ukrainian people. It is outlined that in Kozlovsky's view the central place of vocal and choral performance follows from the children's awareness of this type of activity as co-creation. It is determined that the content of the initial educational process of solo singing in the pedagogical work on the vocal work I. Kozlovsky makes high demands on the music teacher as a qualified specialist who loves his

job and is competent in organizing choral activities at school. The analysis of modern scientific research of this phenomenon gives grounds for introducing into the content of the educational process the ideas of the outstanding singer, teacher about the use of musical instruments for the development of general music making and playing musical instruments. The most important cultural ideas of I. S. Kozlovsky were associated with teaching music to students, the basic conditions of protection of child's voice, the problem of expanding the registers, the great importance of proper breathing, pure intonation when singing, the achievement of a rounded sound. Innovative approaches were reflected in the search for flute playing techniques in the practice of the Maryanivka school. Thus, the pedagogical experience, cultural ideas that the outstanding singer left in the history of the national vocal school contributed to the process of its formation and development. Summarizing the above-mentioned, we note that the vocal pedagogy of I. S. Kozlovsky has not lost its relevance at the present stage of development of music and pedagogical education.

Key words: vocal pedagogy; cultural views of I. Kozlovsky; musical art; pedagogical approaches.

Постановка проблеми. Проблема глибокого знання української культури, діяльності її видатних представників набуває сьогодні особливої значущості. Зокрема, спостерігається неабияке зацікавлення дослідників культурно-мистецькою спадщиною та педагогічними ідеями діячів української культури різних періодів.

Одним із неординарних особистостей ХХ століття, який зробив вагомий внесок у розвиток українського музичного мистецтва загалом та вокальної педагогіки зокрема, впроваджував новаторські ідеї у мистецьку педагогіку, вважається Іван Семенович Козловський, виконавська та педагогічно-просвітницька діяльність якого – це унікальне явище в українській культурі. Справжній громадянин України, він не лише беріг та поширював народну пісню, народну манеру та традиції інструментального музикознавства, а й є своєрідною творчою постаттю із широким мистецьким діапазоном.

Аналіз наукових досліджень. Зацікавленість мистецькою постаттю Івана Козловського спостерігаємо у працях музикознавців Т. Булат, І. Лисенка, Ю. Станішевського, С. Козака, О. Радугіної та ін.

Вагомими джерелами вивчення творчості митця є напрацювання П. Бохняка, К. Буркута, М. Король, А. Лаценка, Є. Чернецького, А. Шавердяна, увагу яких зокрема привертала його музично-просвітницька діяльність. Намагання дослідників (Т. Каришев, Г. Тюмнев та ін.) передусім зводяться до висвітлення його музичної, виконавської, фольклористичної діяльності. Проте якщо дана життєва «сторінка» І. Козловського ґрунтовно представлена вченими, то інші сфери проявів його педагогічних обдарувань, наприклад, просвітницько-педагогічна діяльність, знаходяться в тіні виконавської майстерності, а праць стосовно цієї сторінки видатного українця на сьогодні знаходимо не так і багато.

Зважаючи на це, **метою статті** є аналіз ідей вокального виховання учнів за методикою І. С. Козловського; переосмислення внеску видатного співака та педагога у новаторські підходи до методики хорової роботи з дітьми на ниві національного музичного мистецтва та фольклорних традицій.

Виклад основного матеріалу. Іван Семенович Козловський (1900–1993) народився на зламі століть 24 березня 1900 року в селі Мар'янівка Васильківського повіту Київської губернії [7, с. 5]. Тут, на березі річки Протоки, минуло його раннє дитинство та проявилася виняткова музикальність. Батьки хлопчика бажали у майбутньому бачити його священником, тому й відправили навчатися до Духовної семінарії Михайлівського Золотоверхого монастиря, в якій також здобував духовну освіту і їхній старший син, Федір. Однак примхлива доля розпорядилася по-своєму і бажання батьків реалізував лише старший син, але зміг це зробити лише ... далеко від рідного дому – у Сполучених Штатах Америки. Гастролюючи за кордоном із хоровою капелюю Олександра Кошиця, Федір Козловський разом з іншими співаками відмовився повертатися до Радянської України, окупованої на той час більшовицькою Росією. Це його рішення у майбутньому бумерангом позначиться на творчому житті молодшого брата. Але це буде потім... А поки він навчається у семінарії, згодом – у Київському музично-драматичному інституті у класі О. Муравйової [5, с. 861].

Із 1918 по 1926 роки Іван Семенович працює (щоправда із перервою на військову службу) в Полтавському, Харківському та Свердловському театрах. Досвід роботи у них став для молодого митця періодом професійного вдосконалення. Про ці роки співак завжди згадував із вдячністю.

У 1926 році сталася подія, яка визначила хід усього подальшого життя юнака, – Козловського прийняли до трупи Великого театру в Москві, що неабияк свідчило про визнання його таланту. Саме тут він пропрацював тридцять років, згодом продовживши численні творчі виступи, але вже у ролі концертного виконавця.

Іван Козловський одночасно із Сергієм Лемешевим був провідним ліричним тенором радянської сцени. Свого часу газета «День» розмістила спогади С. Лемешева, де той із теплотою згадує про колегу: «Слухаючи майже всі спектаклі Івана Семеновича, я став розумітися в особливостях його вокального апарату, техніки та інтерпретації. Іноді, правда, подумки вступав із ним у суперечки, щось не сприймав, але завжди захоплювався...» [2].

Описуючи діяльність І. Козловського у Великому театрі, А. Шавердян у своїй роботі підкреслює широту творчого діапазону, досконале володіння звуком та мистецтвом музичної декламації, видатне драматичне обдарування, сценічне перевтілення митця. Трьома найбільш вдалим партіями маестро названі ролі Ленського, Лоєнгріна та Юродивого. Зокрема, про виконання партії останнього відзначається, що плач Юродивого у виконанні Козловського звучить як голос народної скорботи та страждання [8, с. 121].

Маестро скрізь супроводжував творчий успіх. Здавалося б, що для співака відкривається дорога до всесвітньої слави. Але саме тоді далася взнаки еміграція старшого брата Федора за кордон. Як наслідок – упродовж багатьох років митця не випускають на зарубіжні гастролі, обмеживши його творчість рамками кордонів Радянського Союзу.

У буремні роки радянсько-німецької війни 1941–1945 років Іван Семенович, як і багато інших артистів, своїм співом надихає воїнів-фронтовиків на боротьбу з ворогом, виступаючи в госпіталях та бойових частинах, збирає значні кошти для Фонду оборони на придбання військової техніки. Важливий штрих у біографії митця – Іван Козловський завжди,

навіть у найстрашніші роки руйнування храмів, залишався глибоко віруючою людиною, дотримувался приписів церковного календаря.

Постійно проживаючи у Москві, співак часто виступав з українським оркестром народних інструментів, систематично зустрічався з учасниками самодіяльних художніх колективів [3, с. 280], любив відвідувати Шевченківський заповідник у Каневі, а твори на слова Кобзаря, зокрема «Мені однаково», «Огні горять, музика грає», «І широкою долину», стали справжніми перлинами його вокального мистецтва.

Співаючи на великій сцені, Козловський створив довершені образи світової оперної класики у творах Дж. Верді, Р. Вагнера, М. Мусоргського, М. Римського-Корсакова, П. Чайковського. Попри це, він постійно дбав про збереження власного українського репертуару, в якому особливу роль відводив народним пісням, оперним партіям С. Гулака-Артемовського, М. Аркаса, М. Лисенка, романсам українських композиторів.

Відомо, що Іван Семенович любив Україну віддано і ніжно, щиро захоплювався красою української землі. За словами доньки співака, Ганни, «з Україною, своєю Батьківщиною, він був пов'язаний непорушними душевними узами все життя, до самого кінця. Він любив Україну віддано і ніжно – синівською любов'ю. Любив її звичаї, природу, мову..., зібрав і обробив українські колядки і був унікальним виконавцем українських народних пісень» [2]. А ще він часто відвідував Україну із концертами, але особливо обожнював Київ.

До рідного села Іван Семенович приїздив постійно, цікавився життям його мешканців. Коли навколо родинного будинку співака вирішили розбити парк, він особисто брав участь у його плануванні, облаштуванні, висаджуванні дерев. Востаннє алеями цього парку він пройшовся навесні 1985 року [4, с. 3].

Окрема сторінка життя і діяльності Івана Козловського – створення у рідній Мар'янівці дитячої музичної школи. Цей справді неоціненний дарунок, що постав завдяки концертним відрахуванням співака, нині носить ім'я великого Маєстро. З учнів музичної та загальноосвітньої мар'янівських шкіл Козловський створює дитячий хор та оркестр, з якими виступає на багатьох сценах країни.

Педагогічні погляди Івана Семеновича є відображенням його світоглядних принципів у царині музично-естетичного виховання дітей. Як ніхто інший, співак розумів, що хоровий спів (особливо в національних традиціях) є засобом розвитку в дітей слуху, відчуття ритму і такту, естетичних смаків, він збагачує зростаюче покоління духовно, формує почуття колективу, активізує фантазію.

Вагому роль приділяв митець формуванню та підбору первинного шкільного репертуару, зокрема радив класику (М. Лисенка, К. Стеценка, М. Римського-Корсакова, Ш. Гуно, К. Глюка), твори сучасних композиторів, а ще був мав неабияку національно-патріотичну та громадянську позицію.

Козловський переконував, що майбутній співак має бути свідомим того, про що і для кого він співає. Для нього також дуже гострими були питання збереження української народної пісні, її поширення та прищеплення любові учнів до календарно-обрядових хороводів, ігор.

Документальні хроніки, численні фото Мар'янівського музею-садиби доводять його щире захоплення процесом навчання дітей музиці та співу,

його педагогічної простоти, майстерності у намаганні навчити та прищепити дітям любов до співу і хорового виконання.

Високі вимоги висував митець до педагога музики і співів, зазначав, що він повинен бути не тільки кваліфікованим, а й безмірно любити свою справу та бути для учнів взірцем взаємин, ставлень, сіячем доброго, світлого, вічного. У своїх творчих спостереженнях він неодноразово зазначав: «Педагог має розкривати активність сприйняття дитиною світу мистецтва, формувати творче бажання естетичної насолоди від музики та художніх образів». У зв'язку з цим цікавими є його філософсько-педагогічні роздуми щодо єдності інтегративних засад поєднання природи і музики у вихованні майбутнього музиканта та співака.

Найважливіші культурологічні ідеї І. С. Козловського були пов'язані з навчанням учнів музики, основними умовами охорони дитячого голосу, проблематикою розширення регістрів, величезним значенням правильного дихання, чистим інтонуванням при співі, досягненням округленого звуку. Новаторські підходи Маєстро були відображені у пошуку методик гри на сопілці у практиці роботи Мар'янівської школи. Просте музикування, залучення дитини до активної творчості в ході гри на музичних інструментах стало культурологічною ідеєю загального колективного принципу навчання музиці.

Чимало своїх роздумів та спогадів співак присвятив Михайлу Донцю, Марії Заньковецькій, Оксані Петрусенко, Олександрі Довженку, Олені Муравйовій, Максиму Рильському, Борису Гмирі та багатьом іншим українським митцям, в яких викладені його переживання та культурологічні ідеї про покращення мистецької освіти, розвиток творчих здібностей учнів, поширення хорового мистецтва в Україні.

Хто ж такий Іван Козловський як особистість? У зв'язку з цим варто згадати слова П. Бохняка: «...постать І. С. Козловського мала для української культури воістину епохальне значення. Він був не лише всесвітньо відомим співаком, володарем унікального тенора, видатним солістом опери, а й глибоко мислячою людиною, яка цікавилася багатьма явищами навколишнього світу, яку не залишала байдужою доля і майбутнє рідного народу, яку хвилювали проблеми людської духовності» [1, с. 35]. Глибина та оригінальність думки видатного Майстра проявилася в акцентуванні значимості освіти та виховання саме в селі, в масовому спрямуванні музичного виховання в школі, в підкресленні значення хорового співу в навчальному процесі.

На жаль, багатоаспектний задум І. С. Козловського не було повною мірою втілено в життя, зокрема не вдалося відкрити музичний інтернат для дітей-сиріт (цьому зашкодили складні соціально-політичні умови в країні у 90-ті роки), однак, на нашу думку його концепція музично-естетичного виховання досить системно була реалізована в практиці мар'янівських шкіл.

За свою віддану творчу діяльність І. С. Козловського було відзначено численними нагородами, як от званнями народного артиста СРСР, Героя Соціалістичної Праці, лауреата Державних премій СРСР (1941, 1949) та УРСР (1990), орденами та медалями.

Останнім бажанням Івана Семеновича було поховати його в дорогій серцю українській Мар'янівці, проте цю останню волю співака, на жаль, не було виконано. Однак пам'ять про видатного земляка живе у серцях вдячних мар'янівців.

Нині у Мар'янівці, завдяки створеній за участі Козловського музичній школі та діяльності меморіального музею співака (відкритий у березні 1994 року), систематично відбуваються виступи співацьких професійних та фольклорних колективів, демонстрації українських народних ремесел, давніх національних обрядних дійств. Експозиція музею зберігає фотографії та особисті речі Маестро, відеозаписи про особисті зустрічі з ним, а ще – безцінне звучання його незабутнього голосу. До речі, у 2007 році музей брав участь у всеукраїнській культурній акції «Сім чудес України».

У 2008 році в столиці було відкрито пам'ятник співаку (скульптори Микола та Валентин Зноби, архітектор – Анатолій Ігнащенко). А ще в Україні діє Благодійний фонд підтримки оперного і балетного мистецтва «Прем'єра» імені І. С. Козловського [6, с. 170].

Висновки. Таким чином, педагогічний досвід, культурологічні ідеї, які залишив нам І. С. Козловський, посприяли становленню та розвитку національної вокальної школи. Мистецький внесок і творчі здобутки видатного співака не втратили своєї значущості, а його ідеї поширення вокального виконання у роботі з дітьми є актуальними й нині, у час глобалізації та поширення інформаційно-комунікаційних технологій.

Подальші наші дослідження в означеному напрямі плануємо присвятити дослідженню грамплатівок з аудіозаписами І. С. Козловського, представлених у фондах Національної бібліотеки України імені В. Вернадського й архівах Музею музичного, театрального та кіномистецтва України.

УДК [784:271.2(477)]:26.534.3-051

DOI: 10.37026/2520-6427-2020-103-3-181-186

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бохняк П. П., Король М. П. Ідеї музично-естетичного виховання І. С. Козловського та їх реалізація в Мар'янівських загальноосвітній та музичній школах / за ред. О. І. Романенко. 2007. 45 с.

2. Буркут К. Іван Козловський. Співак Милістю Божою. *День*. 2019. 19 грудня. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/ivan-kozlovskyy-spivak-mylistyu-bozhoju> (дата звернення: 26.06.2020).

3. Історія міст і сіл Української РСР. Київська область / Ф. М. Рудич та ін. Київ : Головна редакція УРЕ, 1971. 792 с.

4. Меморіальний музей-садиба Івана Семеновича Козловського. URL: <https://kozlovskiy-is.at.ua/> (дата звернення: 25.06.2020).

5. Музыкальная энциклопедия. Москва : Советская энциклопедия, 1974. Т. 2.

6. Лашенко А. З історії київської хорової школи. Київ : Музична Україна, 2007. 197 с.

7. Чернецький Є. Мар'янівка і Козловські наприкінці ХІХ століття / Є. Чернецький. Біла Церква : Вид. Пшонківський О., 2013. 19 с.

8. Шавердян А. Большой театр СССР / А. Шавердян. Москва : Государственное музыкальное издательство, 1952. 230 с. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Hgq24wr8I-U> (дата звернення: 24.06.2020).

Дата надходження до редакції: 26.06.2020 р.

Наталія ІВАНІК,

доцент кафедри хорового диригування

Інституту мистецтв

Рівненського державного гуманітарного університету,

заслужений діяч мистецтв України

ФЕНОМЕН РЕГЕНТСТВА В СИСТЕМІ КООРДИНАТ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ СПІВАЦЬКОЇ ТРАДИЦІЇ

У статті проаналізовано ключові аспекти хорового співу Української православної церкви. Розглянуто питання специфіки сакрального мистецтва, осмислено особливості музично-естетичного наповнення богослужіння в системі координат алгоритму його структурної організації. Акцентовано на важливості дотримання богослужбових вказівок у контексті музичної літургії та значущій ролі регента в культовій практиці. Подано характерні ознаки феномену хорового православного виконавства в контексті тлумачення стилістичних особливостей найширшого кола українських духовних піснеспівів. Досліджено фундаментальні основи мистецтвознавчого аспекту

прояву українського сакрального мистецтва, що відіграє надважливу роль як динамізуючий фактор храмової обрядовості, підносячи його на рівень прекрасного в поступі створення художньої біблійної образності, яка проявляється через синкретизм музичної мови та молитовних текстів.

Ключові слова: церковні піснеспіви, регент, розспів, гармонізація, хорова стилістика, синкретизм.

В статті проаналізовані ключеві аспекти хорового півня Української православної церкви. Розглянуті питання специфіки сакрального мистецтва, осмислено особливості музично-естетичного наповнення